

Аліна ГАРКУША

доцент кафедри кримінального процесу
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

<https://orcid.org/0000-0002-3299-8405>

КОЛАБОРАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЗА СПЕЦІАЛЬНОЮ ПРОЦЕДУРОЮ «IN ABSENTIA»: АНАЛІЗ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

У зв'язку зі збройною агресією та повномасштабним вторгненням рф в Україну, питання кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність набуває особливо важливого значення. Наразі окремі громадяни України продовжують сприяти рф у веденні агресивної війни, а також намагаються обіймати посади у незаконних органах влади на тимчасово окупованій території. Особливо актуальним є питання щодо з'ясування особливостей та здійснення аналізу судової практики досить нового складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 111¹ Кримінального кодексу України (далі – КК України).

Органи правопорядку досі не визначили, як розмежовувати склад злочину «колабораційна діяльність» з іншими складами, передбаченими КК України. Причиною такої невизначеності є неточність формулювання статті 111¹ КК, а також конкуренція складу злочину «колабораційна діяльність» з державною зрадою, пособництвом державі-агресору, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників.

Законом України від 15.03.2022 № 2108-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» внесено зміни до Кримінального кодексу України (далі – КК України), а саме доповнено новою статтею 111¹ «Колабораційна діяльність [1]. Стаття 111¹ «Колабораційна діяльність» неодноразово піддавалася фаховому аналізу правників, у тому числі і у аспекті співвідношення з іншими складами кримінальних правопорушень такими як: державною зрадою, пособництвом державі-агресору, виправдовуванням, визнання правомірною, запереченням збройної агресії рф проти України, глорифікацією її учасників, пропагандою війни та ін.

Станом на січень 2025 року, за даними ОГП, зареєстровано 9500 кримінальних проваджень за статтею 111¹ КК України, з них 2189 обвинувальних актів скеровано до суду. Зокрема, за даними Єдиного державного реєстру судових рішень (далі – ЄДРСР) наявні 2106 вироків, із них 635 вироків проголошено за спеціальною процедурою «in absentia».

Із метою проведення всебічного аналізу та виявлення системних проблем у практиці застосування законодавства про колабораційну діяльність здійснено аналіз існуючих вироків за різними частинами статті 111¹ КК України, зареєстрованих у ЄДРСР.

З огляду на результати статистичних даних, можна зробити висновок, що лише 2189 (23,5% від загальної кількості розпочатих КП) скеровано обвинувальних актів за ст. 111¹ КК України до суду для прийняття рішення по суті. По 2106 є вирок, що становить майже 23% від загальної кількості розпочатих КП, із них за спеціальною процедурою «in absentia» – 635.

Результати аналізу вироків за статтею 111¹ КК України за спеціальною процедурою «in absentia» дозволили виокремити питання, що мають бути розглянуті у аспекті кримінального процесуального доказування. Спостерігається певна рівність між двома різними частинами статті 111¹ КК України, а саме найбільшою часткою залишаються вирок за частиною 5 (264), що становить 42% від загальної кількості вироків за спеціальною процедурою «in absentia», 41 % (256) становить частина 7 аналізованої статті. Інші частини ст. 111¹ КК України містять меншу частку від загальної кількості, а саме: ч. 3 – 10%, ч. 4 – 5%, ч. 6. – 1%, ч. 1 – 1 % і за частиною 2 в ЄДРСР міститься лише 2 вирок за спеціальною процедурою «in absentia».

Отже, в якості висновку можна констатувати, що за спеціальною процедурою «in absentia» розглядаються справи за всіма частинами статті 111¹ КК України, окрім першої та другої (лише 1 % від загальної кількості), і кількість таких проваджень значно зросла за 2024

рік. Щодо ситуації із розглядом справ в апеляційній інстанції, загалом було подано апеляційні скарги у 202 справах, і 22 за спеціальною процедурою «in absentia». Касаційний перегляд відбувся по 11 справах, із них 6 за спеціальною процедурою «in absentia».

На сьогодні виправдувальних вироків за аналізованою статтею за спеціальною процедурою «in absentia» не було проголошено. Натомість винесено два виправдувальні вирoki в загальному порядку, один з яких за ч. 1 ст. 111¹КК України, [2]а другий — за ч.7 ст. 111¹ КК України, проте його було скасовано ухвалою суду апеляційної інстанції [3].

Аналіз виправдувального вироку за ч.1 ст.111¹ КК України: *особа обвинувачувалась у публічному запереченні здійснення збройної агресії рф проти України, що виразилося у різного роду висловлюваннях. Стороною обвинувачення було представлено чотирьох свідків, які підтвердили вчинення вказаних дій, стороною захисту було представлено шість свідків, які їх заперечили. Висновки, яких дійшов суд, зокрема, полягали в тому, що він визнав правдивою версію сторони захисту щодо невинуватості обвинуваченого та наклепу на основі приватно-правового конфлікту між двома родичами щодо обливання фарбою паркану* [4].

Аналіз виправдувального вироку за ч.7 ст. 111¹ КК України: *особа обвинувачувалась у добровільному обійманні посади в правоохоронному органі окупаційної влади, а саме помічника чергового «Ізолятора временного содержания Троицкого РОВД МВД ЛНР». Розгляд справи відбувався за відсутності підсудного, стороною обвинувачення було представлено двох свідків, протоколи огляду зніmkів екрану, і ще частину матеріалів, що їх суд не визнав доказами. Суд ухвалив виправдувальний вирок на основі того, що суб'єктом цього кримінального правопорушення є громадянин України, і суд зазначив, що стороною обвинувачення не було подано доказів, що підтверджували б факт українського громадянства обвинуваченого. З огляду на це прокурор подав апеляційну скаргу, зазначивши неповноту судового провадження та необ'єктивне трактування письмових доказів, а також їх вибіркове дослідження. Суд апеляційної інстанції скаргу задовольнив частково, і справу відправлено на новий розгляд. Ухвала у справі № 191/3178/22 від 20.03.2024.* [5]. [6].

Отже на підставі проведеного дослідження та аналізу судових рішень з ЄДРСР, можна зробити такі висновки:

- нечітке та розмите розмежування складів дій, що не завжди підпадають під колабораційну діяльність, або конкурують з іншими складами злочинів;
- нечіткість формулювань у передбачених восьми частин аналізованої статті КК України, до прикладу допускається широке тлумачення кваліфікуючих ознак злочинів;
- відсутність пріоритезації справ;
- питання співрозмірності злочину з видом та строком покарання;
- переважне обрання тримання під вартою як запобіжного заходу підозрюваному на досудовому розслідуванні;
- укладання угоди про визнання винуватості та розгляд справи за спрощеною процедурою;
- окремо увагу приділено розгляду справ за спеціальною процедурою «in absentia».
- у переважній більшості вирoki ґрунтуються на показаннях свідків та документах.

Проте слід враховувати, що інформація з відкритих джерел з часом може бути видалена чи знищена, тоді як ч. 1 ст. 23 КПК України передбачає безпосереднє дослідження доказів судом. Суди України, маючи на меті додержання засади безпосередності дослідження доказів, отриманих шляхом огляду інтернет-ресурсів, ставлять питання про дослідження під час судового засідання інформаційного ресурсу, з якого виготовлена копія відповідної інформації, що не завжди може бути реалізовано через її видалення [7].

Узагальнення судової практики в період 2022-2024 рр. дозволяє стверджувати, що колабораціонізм як такий був і до появи статті 111-1 і підпадав під інші статті КК, зокрема, як показав аналіз, під ознаки державної зради. Найрозповсюдженішими проявами колабораціонізму є: добровільне зайняття громадянином України посади, пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території; участь в організації та проведенні незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території; організацію та проведення заходів політичного характеру; добровільне зайняття громадянином України посади в незаконних судових або правоохоронних органах, створених на тимчасово окупованій території.

Потреба вдосконалення законодавства про колабораційну діяльність і відмежування колабораційної діяльності від інших злочинів зумовлена тим, що від моменту доповнення КК статтею 111¹ протягом 2022–2023 років органи досудового розслідування, прокурори й суди

по-різному кваліфікують тотожні дії, що, як наслідок, може зумовлювати помилки, необґрунтоване притягнення до кримінальної відповідальності, призначення несправедливих покарань.

Також є нагальна потреба узгодити національне законодавство з вимогами Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни від 12 вересня 1949 року, що передбачають можливість виконання цивільними особами на окупованих територіях робіт і послуг, потрібних для життєзабезпечення населення.

1. Закон України № 2108-IX від 03.03.2022 (дата звернення: 22.10.2024).?
2. Вирок у справі № 740/4456/22 від 10.10.2023. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114072331>.
3. Вирок у справі № 191/3178/22 від 10.01.2024. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116187804>.
4. Вирок у справі № 740/4456/22 від 10.10.2023. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114072331>.
5. Вирок у справі № 191/3178 /22 від 10.01.2024. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116187804>.
6. Ухвала у справі № 191/3178/22 від 20.03.2024. URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/117905124>.
7. Гаркуша А. Г. Деякі аспекти надання безоплатної правової допомоги в Україні. Форум права. 2019. № 2. С. 15–22.

Денис ЖЕРЕБЦОВ

докторант Харківського національного
університету внутрішніх справ
(м. Харків, Україна),
доктор філософії в галузі права

ДЕРЖАВНЕ БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ ЯК ОДИН ІЗ ПРОВІДНИХ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ

Необхідність забезпечення національної безпеки особливо проявляється в умовах збройних протистоянь з іншими державами. Так, у сучасних умовах збройної агресії з боку росії, надважливого значення набуває забезпечення Україною належного захисту прав і свобод своїх громадян та інтересів держави. Провідне місце у зазначеному посідають спеціально створені з відповідною метою органи, для позначення яких використовується термін «правоохоронні органи».

Правоохоронні органи створюються для виконання спеціальної функції держави – правоохоронної. І це головна відмінність їх від інших державних органів. У юридичній науці вчені практично одностайні щодо змістовного наповнення терміну «правоохоронна функція». На думку О. Ф. Скакун, правоохоронна функція включає: «забезпечення охорони конституційного ладу, прав і свобод громадян, законності і правопорядку, довкілля, встановлених і регульованих правом усіх суспільних відносин» [1, с. 48]. Н. В. Заяць у правоохоронну функцію включив: «контроль за неухильним дотриманням конституції та законів, встановлення і притягнення до юридичної відповідальності винних у їх порушеннях» [2, с. 66]. На думку І. В. Сажнева, «правоохоронна функція – це напрям діяльності держави, що виражає її сутність на даному історичному етапі, спрямований на вирішення основних завдань із забезпечення охорони конституційного ладу, прав та свобод громадян, законності й правопорядку, всіх установлених і врегульованих правом суспільних відносин, і здійснюється у відповідних формах та особливими методами» [3, с. 80]. М. І. Мельник визначає правоохоронні функції, як: «функції, здійснення яких спрямовано на виконання завдань з охорони правопорядку (закріпленого в нормах права порядку суспільних відносин) шляхом застосування примусових заходів» [4, с.23]. О. Ф. Кобзар пише: «правоохоронна функція держави – це нормативно врегульований пріоритетний напрям державної політики, що ґрунтується на загальних принципах права, реалізується за допомогою державно-владних методів переконання та примусу уповноваженими органами державної влади, забезпечує охорону конституційних прав і свобод людини і громадянина та правопорядку в цілому» [5, с. 11].

Аналіз вищезазначених підходів до тлумачення правоохоронної функції треба дещо уточнити для того, щоб виконання правоохоронної функції було основним критерієм віднесення державного органу до правоохоронного. Так, наведені визначення «правоохоронна функція» носять переважно широкий характер, що дозволяє поширити її виконання на широке коло державних органів, які складно назвати правоохоронними.